

Кіндюк Б. В.
д-р. юрид. наук, проф.,
завідувач лабораторією боротьби з наркозлочинністю,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
Ізбаш К. С.
канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
Одеський державний університет внутрішніх справ

ІНТЕРВЕНЦІОНІСТСЬКА ДОКТРИНА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Актуальність теми дослідження обумовлена значним зростанням обігу наркотичних засобів, що набуло характеру епідемії. Згідно Доповіді Міжнародного комітету ООН з контролю над наркотиками за 2019 рік, майже 300 млн. людей у світі вживають наркотики, при цьому слід зазначити, що реальні показники поширення цього явища значно більші. В Україні, зокрема, за даними МВД, налічується понад 500 тис. наркозалежних, але знову ж, реальна картина значно гірша. Наркоманія взаємопов'язана з такими явищами, як проституція, жебрацтво, безпритульність, вона впливає на збільшення кількості злочинів, корупцію, при цьому за своїм характером в більшості випадків наркозлочинність має організований та транснаціональний характер, що створює загрозу національній безпеці, а також негативно впливає на економіку, правопорядок, здоров'я нації, створюючи умови для поширення таких небезпечних хвороб, як ВІЛ, туберкульоз та ін. У зв'язку з цим, розгляд історії появи та реалізації доктрин з протидії незаконному обігу наркотичних засобів, становить значний науковий та практичний інтерес. Виходячи з цього, доцільно розглянути різні правові підходи до системи юридичної відповідальності за правопорушення у цій сфері – від досить ліберальних до

жорстких каральних з використанням жорстких покарань, які можуть бути систематизовані у вигляді трьох доктрин – інтервенціоністської, еклектичної та ліберальної. Інтерес до інтервенціоністської доктрини є не випадковим, оскільки в історії держави і права України її положення реалізовувалися на практиці у різні історичні періоди.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з розгляду у найзагальніших рисах підходів щодо місця та ролі доктрини у правовій системі. З цього приводу С. В. Бошно зазначає, що доктрина впливає на формування та реалізацію права, оскільки виступає його джерелом, у тому числі для нормативно-правового акта [1, с. 75]. Наприклад, положення інтервенціоністської доктрини стосовно протидії використанню коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, у банках, на підприємствах, установах, вчинені у великих розмірах, караються згідно ч. 2 ст. 306 КК України позбавленням волі від 8 до 15 років з конфіскацією майна.

Існує декілька моделей створення основних положень, конструкцій доктринальних учень на підставі певних критеріїв їх систематизації. Такий підхід дає змогу виділити найхарактерніші для інтервенціоністської доктрини риси у сфері відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, серед яких: 1) недотримання положень законодавства; 2) широке використання норм кримінального законодавства; 3) пріоритет публічних інтересів на шкоду інтересів індивіда.

Першим прикладом застосування жорсткої інтервенціоністської доктрини були положення Уставу князя Ярослава «Про десятини, суди та людей церковних» 1051 року, де, зокрема, у ст. 38 передбачалася смертна кара за використання зідля, під яким розумілися сильнодіючі рослини, галюциогенні гриби, мох, трави, ягоди та ін. На українських землях, які входили до складу Московської Русі, джерелом права було Соборне уложення 1649 року, в якому у ст. 23 глави XXII передбачалося покарання у вигляді смертної кари за отруєння людини зідлями. Необхідно зазначити, що поняття «зідля» тлумачилося досить широко та охоплювало значну кількість речовин, які викликали галюцинації, впливали на психіку, до числа яких входили також горілка і тютюн.

Наступний етап використання інтервенціоністської доктрини приходить на перші роки радянської влади. Ситуація, яка склалася в тодішній Радянській Росії, значно ускладнювалася тим, що на той історичний момент були накопичені значні обсяги наркотичних засобів, які планувалося використовувати як першу допомогу під час бойових дій. Ця обставина сприяла поширенню їх крадіжок зі складів, що обумовило їх подальше розповсюдження серед населення, навіть серед дітей. Вживанням наркотичних засобів займалися як «революційні» матроси, так і радянські можновладці. У якості прикладу дослідники цієї проблематики наводять інформацію про те, як родич Голови Петербурзької Надзвичайної Комісії М. С. Урицький запрошував до себе поетів, митців, художників для вживання наркотичних засобів, конфіскованих більшовиками [2, с. 131]. До факторів, що впливали на поширення вживання наркотичних засобів, необхідно віднести також високий рівень безробіття, дезертирство з фронту, захворювання, голод.

Прикладом широкого використання норм кримінального законодавства з метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів, як визначальна риса інтервенціоністської доктрини, є припис РНК Радянської Росії «Про боротьбу зі спекуляцією кокаїну» від 30 червня 1918 року. Цей документ був прийнятий з метою посилення боротьби з особами, які отримували надприбутки від спекуляції наркотичними речовинами, у ньому пропонувалося, зокрема, Всеросійській

Надзвичайній Комісії (ВНК), Управлінню міської міліції, Карному розшуку, Комісаріатам Юстиції, Охорони здоров'я і Внутрішніх справ підготувати спеціальну постанову, яка «жорстоко» карає спекулянтів, що займаються їх розповсюдженням.

Таку рису інтервенціоністської доктрини, як нехтування інтересами індивіда та переважання публічних інтересів, можна дослідити на прикладі Декрету РНК «Про передачу запасів опію» від 8 квітня 1918 року, який передбачав обов'язкову передачу органам радянської влади усіх наявних у населення наркотичних засобів. Іншим нормативно-правовим актом, який відповідав вимогам інтервенціоністської доктрини, була постанова РНК Радянської Росії «Про червоний терор» від 9 вересня 1918 року. Цей документ присував, зокрема, осіб, що займалися спекуляцією, до якої входив продаж наркотичних засобів, негайно заарештовувати та утримуватися у концентраційних таборах, а їх подальшу долю вирішили Воєнно-Революційні Трибунали. Згідно сформуваної у той історичний період практики, у більшості випадків особи Воєнно-Революційний Трибунали зазвичай приймали рішення стосовно застосування вищої міри покарання – розстрілу, також могло бути конфісковано усе майно злочинця чи накладався штраф розміром до 1 млн. карбованців.

Інтерес викликає та обставина, що досить жорсткі акти у сфері боротьби з наркозлочинністю, приймалися в різних регіонах тодішньої Радянської Росії. Наприклад, згідно Наказу Надзвичайної Комісії по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією при Тамбовській Раді робітничих і селянських депутатів від 27 серпня 1918 року, усі особи, хто вживає кокаїну, мали бути заарештовані, а ті, хто поширює його серед населення, розстріляні.

З метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів у липні 1918 року був підготовлений проект Декрету РНК «Про заборону ввезення, вивезення, зберігання та продажу опію, морфію, кокаїну», який передбачав конфіскацію усіх цих виявлених засобів з подальшим їх зберіганням на складах Московського алкалоїдного заводу. Також цей проект передбачав три склади злочинців за недотримання встановлених правил: 1) порушення термінів передачі опіуму для зберігання, що передбачало позбавлення волі на строк від 3 місяців, а також притягнення до примусових робіт та конфіскацію усього майна чи його частини; 2) ввезення, вивезення, зберігання та передача без особливого на те дозволу відповідним державним органам сирого або переробленого опію, морфію і кокаїну, що передбачало позбавлення волі на строк не менше 1 року у поєднанні з примусовими роботами та конфіскацією усього майна або його частини; 3) недотримання при зберіганні та продажу опію, морфію і кокаїну певних запобіжних заходів, що спричинило смерть, передбачало позбавлення волі на строк не менше 3 місяців у поєднанні з примусовими роботами та конфіскацією усього майна або його частини.

У теперішній час інтервенціоністська доктрина у сфері відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів знайшла практичну реалізацію у кримінальному законодавстві багатьох країн світу. У Китаї, наприклад, передбачені одні з найсуворіших санкцій, у тому числі смертна кара, за злочини у цій сфері, до яких віднесено контрабанду, торгівлю, перевезення та виробництво наркотичних засобів.

Список літератури

1. Бошно С. Н. Доктрина как форма и источник права. *Журнал российского права*. 2003. № 12. С. 70 – 79.
2. Пакин Ю. Наркомания и алкоголизм: проблемы и новые возможности лечения. Киев: ИНСАТ, 2000. 48 с.